

letgazdag fényképen akár észrevehetetlenek is maradhatnak. Az emberi testet ábrázoló képek a szótárakban általában felismerhetően férfítettek, mintegy azt sugallva, hogy a férfi az ember alapalakja. Nők csak ritkán fordulnak elő, jóllehet semmi sem indokolja, hogy az orrok formáit csak férfiarcokkal illusztrálják, még kevésbé, hogy a mozgásos játékokat is férfiszereplőkkel jelenítsék meg, kivéve, ha olyan női sportágakról van szó, mint a ritmikus sportgimnasztika. A mindkét nem által viselt ruhaneműk – például *sort*, *turbán*, *svájcisapka* – illusztrálásakor is általában férfi a modell. A szótárszerkesztők gavalériája viszont megnyilvánul abban, hogy a fizikai büntetést (például *kaloda*, *farkasgúzs*) kizárólag férfiakkal teszik szemléletessé.

Figyelemre méltó tény, bár kevesen tudják, hogy az Európai Unióhoz korábban csatlakozó országokban a nyelvkönyveket minőségi és mennyiségi nemi reprezentációs elemzéseknek vetik alá. A Magyarországon született nyelvkönyvek elég rosszul járnának egy ilyen vizsgálatlaltal. Ismerek olyan szakdolgozatot, amely a magyar mint idegen nyelv könyveket elemezte a nemek ábrázolása, említése szempontjából. Az eredmény elrettentő, a szexizmusnak nem csak a szokásos, szelídebb formái fordulnak bennük elő, az illusztrációkban pedig életre kelnek egészen durva „szőke nős” sztereotípiák is. A szótárak esetében is érdemes lenne ilyen vizsgálatok indítása, ezekhez Szöllősy értekezése kiindulópontul szolgálhat.

Olvasását melegen ajánlom a nyelvvel hivatásos módon foglalkozóknak, filológusoknak, nyelvészeknek, irodalomtudósoknak. Mindenekelőtt persze a szótárakat író és szerkesztő szakembereknek, a lexikográfusoknak, akiket ezek az okos és mély elemzések meggyőzhetnek arról, hogy a szerkesztői és irodalmi példákért nem a legutóbbi hasonló funkciójú szótárakhoz kellene nyúlni, hanem a nyelvhasználatot csakugyan hűen tükröző nagy és kiegyenlített szövegtörzsekhez.

Aki elolvassa ezt a briliáns intelligenciával és nagy szakmai felkészültséggel megírt

könyvet, meggyőződhet arról, hogy a szótárak az ismereteknek és szójelentéseknek korántsem olyan semleges tárházai, mint azt korábban gondoltuk. Saját előítéleteinkkel, gondolkodásunk sztereotip elemeivel találkozunk bennük. Kezeljük őket megfelelő kritikával, így közelebb jutunk ahhoz, hogy saját gondolkodásunk is előítélet-mentessé és minden új jelenségre nyitottá és kritikusává váljék.

Hima Gabriella

IRODALOM

- ÉKsz. = Juhász József – Szőke István – O. Nagy Gábor – Kovalovszky Miklós (szerk., 1972): *Magyar értelmező kéziszótár*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- ÉKsz.² = Pusztai Ferenc (főszerk., 2003): *Magyar értelmező kéziszótár*. (2., átdolgozott kiadás.) Budapest: Akadémiai Kiadó.
- ÉrtSz. = Bárczi Géza – Országh László (főszerk., 1959–1961): *A magyar nyelv értelmező szótára*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- ÉrtSz+ = Eöry Vilma (főszerk., 2007): *Értelmező szótár+*. *Értelmezések, példamondatok, szinonimák, ellentétek, szólások, közmondások, etimológiák, nyelvhasználati tanácsok és fogalomköri csoportok*. Budapest: Tinta Könyvkiadó.
- KDsz. = Grétsy László – Kemény Gábor (szerk., 1992): *Képes diákszótár. 14 000 címszóban*. Budapest: Akadémiai Kiadó.

Huszár Ágnes (szerk.)

A gendernyelvészet horizontja

Nyelvészetű Doktorandusz Füzetek 9.

Pécs: Pécsi Tudományegyetem

Nyelvtudományi Doktori Iskola, 2013. 171 p.

ISBN: 978-963-642-562-3

A gendernyelvészet horizontja című tanulmánykötet a Pécsi Tudományegyetem Nyelvészetű Doktorandusz Füzetek 9.

számaként jelent meg 2013-ban. A kiadvány elektronikus változatban elérhető több portál oldaláról is. Letölthető a Nyelvtudományi Doktori Iskola honlapjáról (nydi.btk.pte.hu), valamint a Magyar Elektronikus Könyvtár és a Google Books oldalairól. A tanulmánykötet címe hűen tükrözi, hogy a benne megjelenő cikkek térben, tematikailag és kulturálisan is meglehetősen tág területet ölelnek fel.

A kötet szerkesztője, Huszár Ágnes bevezetőjében ismerteti a tanulmánykötet megszületésének körülményeit és a cikkírók közös hátterét. A gender témájú füzetben 12 szerző publikálta tanulmányát. Ezen tanulmányok a társadalmi nem kérdéseit járják körbe különböző szempontokból.

Kovács Gábor *A magam női erejével dolgozom. Nyelvi önreprezentáció és társadalmi nem a manysi egyéni énekekben* című tanulmányában (3) archaikus szövegekben vizsgálja a női és férfi identitások megnyilvánulási különbségeit. Kutatásához a gendernyelvészet, a kulturális antropológia és a kognitív nyelvészet különböző megközelítéseit használja az önreprezentációs aktusok értelmezéséhez. Az énekek önreprezentatív funkciót látnak el, azonban a nyelvi beszélők kulturális és társadalmi háttere is befolyásoló tényező, így a cikkíró ezeket a dimenziókat is bevonja kutatásába. A nyelvészeti pragmatika eszközrendszerével mutat ki nyelvhasználati különbségeket tanulmányában Batár Levente és Borbély Angéla is. Borbély Levente *A fiúk és a lányok nyelvhasználati különbségei egy agresszivitást mérő kérdőíves kutatás tükrében* című értekezésében (18) azt vizsgálja, mennyiben különböznek a fiúk és lányok a kellemetlen szituációk kezelésében. A kutatás hipotézisei mindennapi nyelvhasználattal kapcsolatos állításokat fogalmaznak meg, amelyek nemi és társadalmi távolságra, valamint a korkülönbség változóira fókuszálnak. Az eredmények igazolták a női és férfi agressziókezelési különbségeket, ám az eltérések nem mennyiségiek, hanem inkább minőségiek. Borbély Angéla beszédaktus-szekvenciák elemzésével jelentős különbségeket mutat ki

a férfi és a női beszédstratégiákban *Felelősségelhárítási stratégiák a gendernyelvészet, a pragmatika és a szintaxis határán* című munkájában (28). Kutatásában arra jutott, hogy a nők érzékenyebbek a passzív, a személytelen mondatok, valamint a mediális igék iránt, vagyis az indirekt megfogalmazás létrehozására. Továbbá a férfiak az álcázott, míg a nők a felvállalt cselekedeteik során használják gyakrabban a kitérés stratégiákat.

Csatlós Krisztina *Alice Walker Kedves Jóisten (Color purple) és Toni Morrison Nagyönkék (The bluest eye) című regényének genderközpontú nyelvészeti elemzése angol–magyar párhuzamos korpuszok vizsgálatának módszerével* című tanulmánya (47) a fordításelmélet gendervetületeivel foglalkozik. Azt elemzi, milyen grammatikai és szóképzéssel kapcsolatos sajátosságokkal jellemezhetőek afroamerikai írók eredeti szövegei, illetve ezek a sajátosságok, a helyi tájnyelv, a feketék által beszélt amerikai angol és a női regiszter milyen módon jelenik meg a magyar fordításokban. A szociolingvisztikai markerek és a szociolingvisztikai jelöltségi kvóciens vizsgálatával, a rétegnyelvi vagy tájnyelvi beszéd-sajátosságok fordítási lehetőségeivel a tanulmány közelebb juttatja az olvasót az autentikus és sajátos értéképpozeteket hordozó szöveghű fordítások megvalósításához.

A telekommunikáció óriási hatást tesz a közgondolkodásra, a világképünkre látens módon képes hatni, mivel szerepmolleket vázol fel előttünk. Így a televízió által közvetített női és férfi beszéd-sajátosságok gender szempontú elemzése kifejezetten hasznos a sztereotipikus hatások mérséklésére és a manipuláció visszaszorítására. Virágh Árpád tanulmányában a férfi és női műsorvezetők beszéd-szervező stratégiáját hasonlítja össze. *Hogyan befolyásolja a kérdező neve a politikai interjúk alakulását* című cikke (57) hatékonyan világít rá a riportert támogató médiahatalom és a politikusi hatalom természetére. Továbbá megállapítja, hogy a körülmények befolyása alatt a női riporterek is képesek provokatív stílusban vezetni egy interjút, olyan fraternalizáló, hu-

morizáló stílusjegyeket alkalmazva, amelyek általában a férfi riporterekre jellemzőek.

Eklics Kata *Az információkérés és az információközlés módjai női műsorvezetők és férfi politikusok beszélgetéseiben* (65) című cikke csak női műsorvezetők férfi megkérdezettekkel szemben megnyilvánuló stratégiáját kutatja. Elemzése kapcsán az információkérés és -közlés nyelvi elemeit vizsgálja négy női interjúvezető kérdéstechnikáiban, amelyeket összesen húsz beszélgetés anyagából merített. Eredményeit számos példa lejegyzésével szemlélteti. Tanulmányában rendkívül hasznos alkalmazott nyelvészeti aspektusra hívja fel a figyelmet, miszerint kutatása nem igazolja, hogy az információkérések bármely módja hatékonyabbnak bizonyulna a többinél, ám az kirajzolódott, hogy a sarokba szorító interjúkérdések rendszerint válaszkikerülést eredményeztek a politikus interjúalanyoktól.

Pethő Mária *Női öndefiníció a férfiak tükrében. A szexista humor mint a férfiak önérvényesítésének eszköze. A Való Világ 4 és 5 adásainak elemzése* című tanulmánya (80) a valóságshow-k műfaját vizsgálja, és az abban tapasztalható nyelvi megnyilvánulások elemzését követően érzékletesen szemlélteti, hogyan mutatkozik meg a férfi identitás a durva verbális humor és agresszív patriarchális szereprepertoár használatával. A műsor női szereplői a tanulmány tézisei szerint nem küzdenek alárendelt szerepük ellen, sőt a megalázó nyelvi játékokban saját alávetésükhöz aktív résztvevőként járulnak hozzá, de legjobb esetben is csendestársként működnek közre. A tanulmány a műsorból vett érdekes példákkal szemlélteti a női önmeghatározás módját, az intellektuális képességek hangsúlyozása helyett egyedül a külső jellemzők értéktartalmának elismerését. Továbbá ahelyett, hogy a nők kiállnának érdekeik mellett, lépten-nyomon verbális agressziót tanúsítanak, mintha a nyelvi tabuk megdöntésével próbálnák kivívni az egyenjogúságot.

Szöllősy Éva *A férfiak és a nők szerepének történetéről a magyar óvodákban* (92) című tanulmánya a kisdedvigyázó foglalkozási

szerepeket tárgyalja történelmi szempontból. Egy kevésbé elemzett szakma fejlődését ismerteti, kitér a férfi és női óvó szakma változásaira és jogszabályi alakulására. Érzékletes idézettel mutatja be a kisdedvigyázó pálya elnöiesedését, vagyis hogy miként győzött a „gyöngédség vonzó melege” a „férfiak fokozottabb szellemi erői” felett.

Gyöngyösi Livia *Nemek és sztereotípiák a mindennapi nyelvhasználatban. A nő és a férfi szavak szinonimáinak vizsgálata* című cikkében (97) érdekes empirikus kutatást ismertet. Társadalmi sztereotípiákra és előítéletekre következtethetünk abból az információból, hogy milyen stílusrétegbe tartozó szóval nevezik meg az adatközlők a különféle életkorú és külső megjelenésű nőket és férfiakat. A tanulmány bemutatja a kutatáshoz alkalmazott módszereket, az eredmények ismertetése pedig jól áttekinthető, táblázatos formában történik. Így könnyűszerrel mindenki levonhatja a tanulságokat a sztereotípiázás és a nem, valamint a kor összefüggéseiből. Továbbá az olvasó olyan izgalmas kérdésekre talál választ, mint például mi alapján és milyen ítéleteket hozunk másokról nem, illetve életkor szerint.

Csányi Eszter a főiskolás lányok és fiúk szóhasználati különbségeit kutatja, tanulmányában (125) arról ad számot, hogy a fiatal nők és férfiak nyelvhasználata nem tér el nagymértékben egymástól. Kutatásában kitér az uniformizálódás tendenciájára a verbális agresszió területén is. Kérdőíves felmérésének eredményei nyelvhasználati homogenitásról árulkodnak. Ugyanakkor beigazolódott a kutató hipotézise, miszerint a magabiztos fellépés csak a férfiak esetében számít pozitív tulajdonságnak, a nőknél a nőiességükkel visszaélő attitűdöt sugalmaz.

Izgalmas kontrasztív nyelvészeti tanulmány Takács Izabella *Kétnyelvű környezetben élő szerb és magyar anyanyelvű fiatalok mentális lexikonának elemzése gendernyelvészeti szempontból* című írása (135). A kutatás a gendernyelvéstet pszicholingvisztikai tükörből közelíti meg: arra keresi a választ,

hogy a két, nyelvtipológiai és eredet szempontjából is eltérő nyelvben ugyanazokat a lemmákat hívja-e elő mentális lexikonjából a magyar anyanyelvű, illetve a szerb nyelvű beszélő. A tanulmány írója annak is utánajár, vajon kimutatható-e eltérés a különböző anyanyelvűek gondolkodásmódjában. Elemzését a fiúk és lányok teljesítményét összehasonlító szempontok mentén végzi, ám olyan eredményre is jut, ahol nem a gender sajátosságok az elsődlegesek. A reáliák használatában a nyelvközösségé a főszerep, a magyar anyanyelvű adatközlők lényegesen több reáliát hívnak elő mentális szótárukból, mint szerb anyanyelvű társaik.

Két társadalom toleranciaszintjének különbségeit tárja fel Kovács Renáta *Az androgünitás jellemzése az egyiptomi és a magyar társadalomban* című írásában (145). Empirikus kutatásával arra keresi a választ, miben különböznek a közel-keleti iszlám és az európai kultúrához tartozó fiatalok a két nem jegyeit egyaránt magukon viselő – androgün – személyek megítélésében. A kutatás arra az eredményre jutott, hogy az európai megkérdezettek változatosabb véleményt alkotnak, jóval árnyaltabban, toleránsabban írják le fotók alapján a személyeket, mint az egyiptomi válaszolók. Érdekes jelenség, hogy az egyiptomi megkérdezettek a bizonytalan neműeknél szinte minden esetben nőnek sorolják be a fotón látható személyt, majd maskulin tulajdonságokkal ruházzák fel. Látható az eredményekben, hogy az európai válaszadók elfogadóbbak az androgün személyekkel kapcsolatban. Míg az egyiptomiaknál teljes az elutasítás, addig az európai adatközlők egyenlő arányban adnak hátrító és kedvező visszajelzést az adott személyekről. A kötet érdekes eredményeket ismertet a női-férfi nyelvhasználattal kapcsolatban. Nemcsak a nyelvészet területén jártas olvasóknak lehet hasznos, hanem a laikus közönség számára is számos tanulságos információval szolgál a mindennapi nyelvhasználatról.

Folmeg Márta

Gecső Tamás – Sárdi Csilla (szerk.)

Nyelv és kép

Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához 176.

Budapest: Tinta Könyvkiadó, 2015. 334 p.
ISBN: 978 963 409 022 9

Az ELTE BTK Alkalmazott Nyelvészeti Tanszéke és a Kodolányi János Főiskola által szervezett Alkalmazott Nyelvészeti Konferencia tematikájában 2013-ban a *nyelv* és a *kép* kapcsolata volt a meghatározó. A konferenciasorozathoz kapcsolódó tizennegyedik tanulmánykötet, a *Nyelv és kép* a konferencián elhangzott előadások és az azt követő viták eredménye.

A kötet tanulmányai nyelv és kép kapcsolatát vizsgálják alkalmazott nyelvtudományi módszerekkel. Az írások többek között a nyelvoktatás, a nyelvészeti pragmatika, a kommunikációelmélet és a fordítástudomány szempontjából járják körül a témát. Két fő csapás látszik kirajzolódni a tanulmányok olvasása közben. Egyrészt világossá válik, hogy diakrón szempontból a kép a szöveghez képest sok tekintetben reneszánszát éli, másrészt a képi és a nyelvi jel összefüggései kapcsán elmélyül a nyelvi jel önkényessége körül folyó vita.

A mindennapok során egyre gyakrabban hallunk az internet adta képi információáradatról, illetve ezzel párhuzamosan aggódva figyeljük a fiatal generáció, a diákok – állítólag – romló szövegértési, fogalmazási képességeit. A W. J. T. Mitchell által bevezetett képi fordulat fogalmával a *Nyelv és kép* kötet több tanulmánya is foglalkozik (Gálosi Adrienne: *Ut pictura poesis* [50–56], Takács Izabella: *Vizuális eszközök a szerbiai sajtóban a propagandagépezet szolgálatában* [292–295], Kovács Máté: *Nyelvi és vizuális kommunikáció egyetemi weblapokon* [120–128], Mózes Dorottya: *Bimedialis narratíva W.G. Sebald Austerlitz című regényében* [163–168]. A Mitchell által eredetileg képzőművészeti és filozófiatörténeti szempontból tárgyalt képi fordulat megtöri a logosz, a